

8. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 р. : Розпорядження КМУ від 08.11.2017 № 820-р.
9. Release: companies commit to simplify food date labels worldwide by 2020, reducing food waste [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://champions123.org/2017/09/20/release-companies-commit-to-simplify-food-date-labels-worldwide-by-2020-reducing-food-waste/>.
10. FLW Standard [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://flwprotocol.org/flw-standard/>.
11. Sixteen noteworthy food moments in 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.csmonitor.com/Business/The-Bite/2016/1230/Sixteen-noteworthy-food-moments-in-2016>.
12. Фромм Е. Маги чи бути? / Е. Фромм ; пер. з англ. – К. : Укр. письменник, 2010. – 222 с.
13. Tesco PLC [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.tesco plc.com/little-helps-plan/products-food-waste/uk-food-waste-data/>.
14. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>.

УДК 658

Котькалова-Литвин І.В., к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
Європейський університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Котькалова-Литвин І.В. Теоретичні засади розвитку підприємства. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення сутності розвитку підприємства. На основі аналізу та систематизації літературних джерел запропоновано авторське визначення ключових ознак економічного розвитку підприємства. Охарактеризовано логіку формування та реалізації стратегії розвитку підприємства. Обґрунтовано необхідність використання інноваційного потенціалу як підґрунтя для успішного розвитку підприємства. На основі проведеного дослідження представлено авторське визначення наукової категорії «розвиток підприємства».

Ключові слова: розвиток підприємства, стратегія розвитку, інноваційний потенціал підприємства, економічний розвиток підприємства, інноваційний розвиток.

Котькалова-Литвин І.В. Теоретические основы развития предприятия. В статье проанализировано научные подходы к определению сущности развития предприятия. На основе анализа и систематизации литературных источников предложено авторское видение ключевых особенностей экономического развития предприятия. Охарактеризована логика формирования и реализации стратегии развития предприятия. Обоснована необходимость использования инновационного потенциала как фундамента для успешного развития предприятия. На основе проведенного исследования представлено авторское определение научной категории «развитие предприятия».

Ключевые слова: развитие предприятия, стратегия развития, инновационный потенциал предприятия, экономическое развитие предприятия, инновационное развитие.

Kotkalova-Lytvyn I.V. Theoretical basics for the development of enterprises. The article analyzes scientific approaches which define the essence of the development of an enterprise; on the basis of systematization and analysis of literary sources author proposes definition of key features of economic development of an enterprise; characterizes logic for building and implementing strategy of development for an enterprise, substantiates the necessity of using innovative potential as a basis for successful development of an enterprise. On the basis of the research author's definition of the scientific category "development of the enterprise" is presented.

Key words: enterprise development, development strategy, innovative potential, innovative development of the enterprise, economic development of the enterprise.

Постановка проблеми. Формування потужної економіки країни безпосередньо залежить від спроможності до розвитку як макросистеми (суспільства, держави, регіонів), так і мікрорівня (підприємства, промислового комплексу). Розуміння проблем і перспектив економічного розвитку має велике значення для України, її промислового сектора, тому що може бути осно-

вою для наукового відновлення стратегічних напрямів трансформації окремих промислових підприємств і оцінки ефективності дійсних і майбутніх досягнень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить багато вчених-економістів досліджували питання розвитку підприємства: Н.М. Богацька, В.М. Геєць, Г.О. Горіна, В.П. Залуцька, Л.О. Ліго-

ненко, Т.М. Янковець та ін. Але визначення сутності означеної категорії потребує вдосконалення. Зокрема, потребують наукового обґрунтування форми прояву розвитку підприємства, а також визначення дефініції «розвиток підприємства» в умовах сучасного стану економічної системи.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація поглядів учених на розвиток підприємства, узагальнення його сутнісних характеристик, виділення форм прояву розвитку підприємства.

Виклад основних результатів. Успішна реалізація накопичених позитивних змін на рівні підприємств припускає розроблення й упровадження в практичну повсякденну економічну діяльність механізмів управління ефективним розвитком, теоретичні основи яких пов'язані з теоріями економічного росту, що хоча й є теоріями макрорівня, все-таки дають змогу визначити економічні передумови для ефективного розвитку промислових підприємств, що становлять основу кожної розвинутої економічної системи.

Розвиток із позицій філософії – це поняття, яке характеризує якісні зміни об'єктів, появу нових форм буття, наявність різних систем, поєднаних із перетворенням їх зовнішніх та внутрішніх зв'язків [1]. Це вищий темп руху та змін у природі й суспільстві, пов'язаний із переходом від одного якісного стану до іншого, від старого до нового. Будь-який розвиток характеризується специфічними об'єктами, структурою, джерелом, формами і спрямованістю [1, с. 555].

Категорія розвитку зумовлює істотний рух властивостей предмета або явища в часі та в просторі. У процесі визначення розвитку використовують також поняття «зміни» як категорії, яка фіксує в матеріальних предметах або процесах абсолютну тотожність із самими собою у відношенні свого змісту, а також просторового положення із плинністю часу; виступає бінарною опозицією категоріям «константність», «незмінність» [2].

Досить багато провідних вітчизняних та зарубіжних науковців досліджували проблеми визначення сутності розвитку підприємства, проте єдиної думки й досить не існує.

М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедури під поняттям «розвиток підприємства» розуміють довгострокову програму вдосконалення можливостей вирішувати різні проблеми і здібностей до відновлення, особливо шляхом підвищення ефективності управління культурою організації [3].

Т.М. Янковець та Ю.А. Нагорна визначають розвиток підприємства як сукупність кількісних, якісних та структурних змін підприємства під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, у результаті чого воно підтримує свою життєздатність, нарощує власний потенціал, підвищує гнучкість та адаптивність до умов господарювання, а також досягає й підтримує конкурентні переваги в довгостроковій перспективі [4, с. 110].

Водночас Л.О. Лігоненко говорить про те, що розвиток підприємства завжди передбачає суттєві та постійні перебудови та зміни в діяльності економічних суб'єктів, перехід кількісних змін в якісні, зміну потенціалу підприємства, його інфраструктури та загальних засад функціонування; він є процесом дискретним, що відбувається в умовах відсутності чітких норм діяльності підприємства та контролю над їх виконанням, пов'язаний із реалізацією творчого потенціалу персоналу підприємства та орієнтований на досягнення довгострокових інтересів його учасників [5, с. 59].

Більшість учених, які досліджували проблеми розвитку підприємств, виокремлюють такі основні напрями його прояву: економічний розвиток, стратегічний розвиток, інноваційний розвиток (рис. 1).

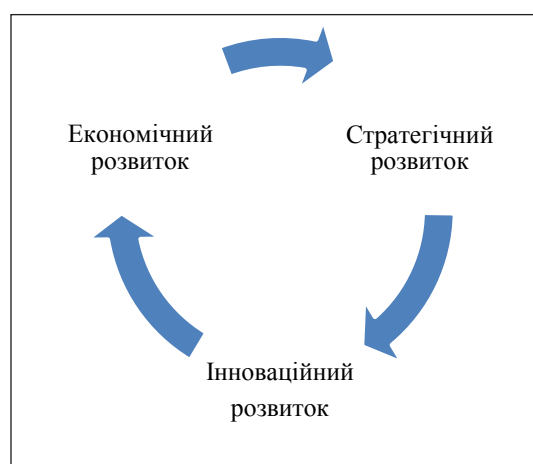

Рис. 1. Форми прояву розвитку підприємства

Економічний розвиток пов'язаний з якісним удосконаленням економічних систем та проводиться цілеспрямовано для поліпшення економічних параметрів. Це спроможність економічних об'єктів або процесів до вдосконалення наявних характеристик для досягнення його цілей з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх джерел змін. Літературний огляд підходів до трактування сутності дефініції економічного розвитку представлено в табл. 1.

Таким чином, узагальнюючи погляди вчених-економістів, можна визначити характерні ознаки наукової категорії «економічний розвиток підприємства», які у подальших дослідженнях допоможуть побудувати якісну систему управління означеним процесом (рис. 2).

Успішний розвиток підприємства найчастіше потребує радикальних стратегічних змін. Із позиції економічної раціональності всі радикальні стратегії можна розділити на дві основні групи (табл. 2):

– реактивні стратегії – спрямовані на здійснення часткових перетворень, мають фрагментарний характер; мета – відтворення попереднього стану. До них належать стратегія відновлення або виходу з кризового стану (оздоровлення, санація, віднов-

Узагальнення поглядів учених на визначення економічного розвитку підприємства

Автори	Сутнісні характеристики економічного розвитку
1	2
С.В. Мочерний [6]	Економічний розвиток – незворотні, спрямовані, закономірні (кількісно-якісні та сутнісні) зміни економічної системи в довготерміновому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходить за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи.
А.А. Гриценко [7]	Реконструктивний економічний розвиток – такий розвиток, який досягається на основі якісної перебудови несучих конструкцій економіки, корінної зміни її структури.
Н.М. Богацька, М.В. Сімановий [8]	Сутність економічного розвитку проявляється через такі її властивості: економічний складник життєдіяльності підприємства в усіх його формах і проявах, який присутній протягом життєвого циклу підприємства і здійснюється під впливом екзогенних і ендегенних факторів та орієнтований на досягнення визначеної власником мети; діалектичний процес сукупності змін, які відбуваються в системі підприємства (засобах виробництва, соціально-економічних відносинах) та зумовлюють рівень і динаміку всіх показників підприємства; процес зміни економічного стану підприємства протягом його економічного циклу.
Н.В. Касьянова, Д.В. Солоха, В.В. Морєва та ін. [9]	Економічний розвиток підприємства розглядається як теорія економічного росту, яка передбачає сукупність науково-теоретичних досліджень та інструментів практичного втілення в реальну економічну діяльність, вивчає економічні, політичні і культурні умови, необхідні для здійснення структурної та інституціональної трансформації держави, для найбільш ефективного поширення результатів прогресу на якомога більше число підприємств.
Н.М. Суліма, Л.М. Степасюк, О.В. Величко [10]	Економічний розвиток економіко-виробничої системи являє собою процес переходу системи в новий якісний стан за рахунок нагромадження кількісного потенціалу, зміни й ускладнення структури і складу, наслідком чого є зростання її здатності чинити опір впливу факторів зовнішнього середовища та підвищення ефективності функціонування.
В.П. Залуцька [11]	Соціально-економічний розвиток підприємства – це зміни соціальних та економічних показників під впливом реалізації рішень щодо використання соціально-економічного потенціалу.
А.В. Дакус, Н.О. Сімченко [12]	Економічний розвиток підприємства – незворотні, керовані, вимірювальні, цілеспрямовані, закономірні кількісно-якісні та сутнісні зміни економічної системи в довгостроковому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи, для забезпечення його найбільш оптимального та ефективного функціонування підприємства в середовищі, в якому воно діє.
Г.О. Горіна [13]	Структуру економічного розвитку генерує розвиток усіх його складників та елементів, а саме розвиток економічної системи, галузі, підприємства, розвиток капіталу, ринку праці, розвиток інноваційних та інвестиційних процесів тощо.

Джерело: узагальнено автором на основі [6–13]

Типологія радикальних стратегій підприємства

Основні характеристики	Реактивні стратегії		Проактивні стратегії	
	Відновлення	Пожвавлення	Переорієнтація	Трансформація
1. Стан підприємства на момент вибору стратегії	Кризовий	Передкризовий	Тимчасове запобігання кризі	Тимчасове запобігання кризі
2. Масштабність і спрямованість змін	Точкові, окремі елементи системи, види діяльності	Точкові, окремі елементи системи, види діяльності	Зміна набору напрямів діяльності	Системне поліпшення діяльності у межах наявного набору напрямів
3. Головна мета	Забезпечити виживання	Поліпшити показники	Перепозиціонувати підприємство з орієнтацією на майбутнє	Створити нову організацію, краще адаптовану до майбутніх умов

Джерело: складено на основі [9]

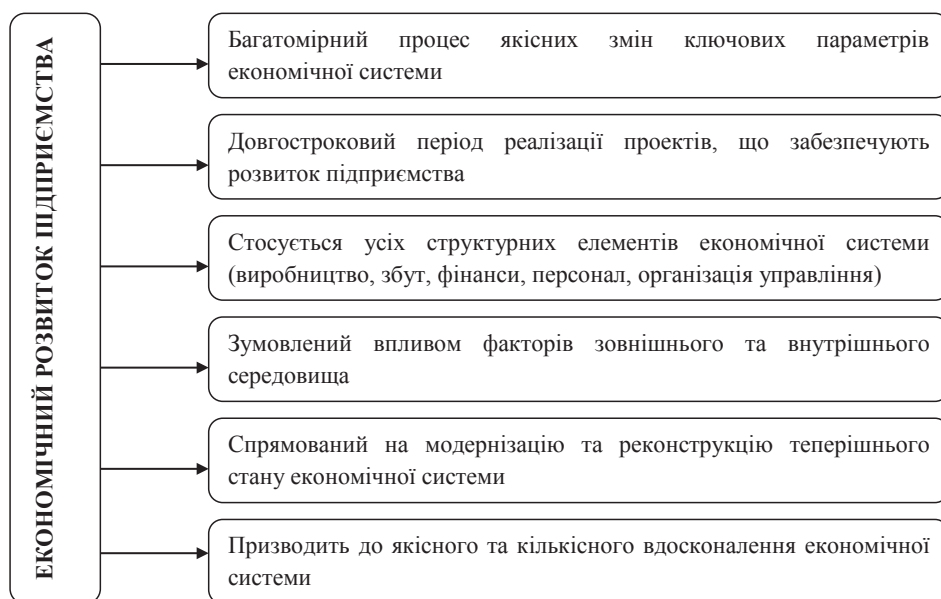

Рис. 2. Змістовні властивості економічного розвитку підприємства

Джерело: розроблено автором

лення) та стратегія пожвавлення або запобігання кризі (реакція на ранні сигнали появи кризи). Обидві стратегії мають характер «антикризового управління», й їхнє використання виправдане лише за умов короткострокового періоду як бази для використання проактивних стратегій;

– проактивні стратегії – дають змогу уникнути погіршення стану, припинення розвитку, сприяють подальшому підвищенню темпів росту. До групи проактивних стратегій належать переорієнтація (зміна напрямів діяльності) і трансформація (принципові зміни в межах наявних напрямів діяльності). В обох випадках акцент робиться на стратегічний потенціал підприємства.

На думку І. Саух, стратегія розвитку підприємства – це система формалізованих і неформалізованих управлінських рішень, що формується у межах обраного напрямку діяльності, орієнтована на досягнення довгострокових цілей підприємства, сформованих з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища та досягнутого потенціалу підприємства [14, с. 148].

Авторський колектив учених-теоретиків та економістів-практиків (А. Чорній, Н. Балдич, Н. Ходока, Я. Глібіщук), на нашу думку, найбільш ґрунтовно визначає стратегічний розвиток підприємства як процес, що складається із п'яти основних компонентів: аналізу наявних проблем розвитку підприємства; визначення на цій основі потреб різних сегментів бізнесу; формування стратегічного бачення, стратегічних цілей і пріоритетів; визначення операційних завдань та інструментів підтримки управлінських рішень; формування очікуваних результатів та цільових показників для їх вимірювання (рис. 3).

Таким чином, стратегія розвитку підприємства являє собою сукупність першочергових заходів, упровадження яких спрямоване на підвищення конкурентних переваг, диверсифікацію продукції, розширення ринків збуту, реструктуризацію бізнесу, зміни в організаційній структурі, оптимізацію витрат, навчання персоналу, запровадження нової корпоративної політики тощо.

У сучасній економічній науці є досить багато досліджень, присвячених питанням інноваційного розвитку підприємства, факторам впливу на такий розвиток, систематизації умов, від яких залежить ефективність інноваційної діяльності підприємства, методологічним основам управління означеною діяльністю, а також ролі і місця в інноваційному розвитку підприємства його інноваційного потенціалу. Детальніше зупинимося на тих наукових результатах досліджень, які найбільш змістовно розкривають суть поняття «інвестиційний розвиток підприємства».

Проф. С.М. Ілляшенко під інноваційним розвитком підприємства розуміє процес господарювання, що спирається на безупинний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища в рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності й пов'язаний із модифікацією наявних і формуванням нових ринків збуту [16].

Проф. Н. Чухрай теж пов'язує інноваційний розвиток підприємства з використанням інноваційного потенціалу й говорить про те, що інноваційний розвиток – це досягнення стратегічної мети підприємства та завдань шляхом формування та реалізації певного інноваційного потенціалу [17].

Подібною точки зору дотримується вчений-практик В.С. Найдюк, який визначає інноваційний роз-

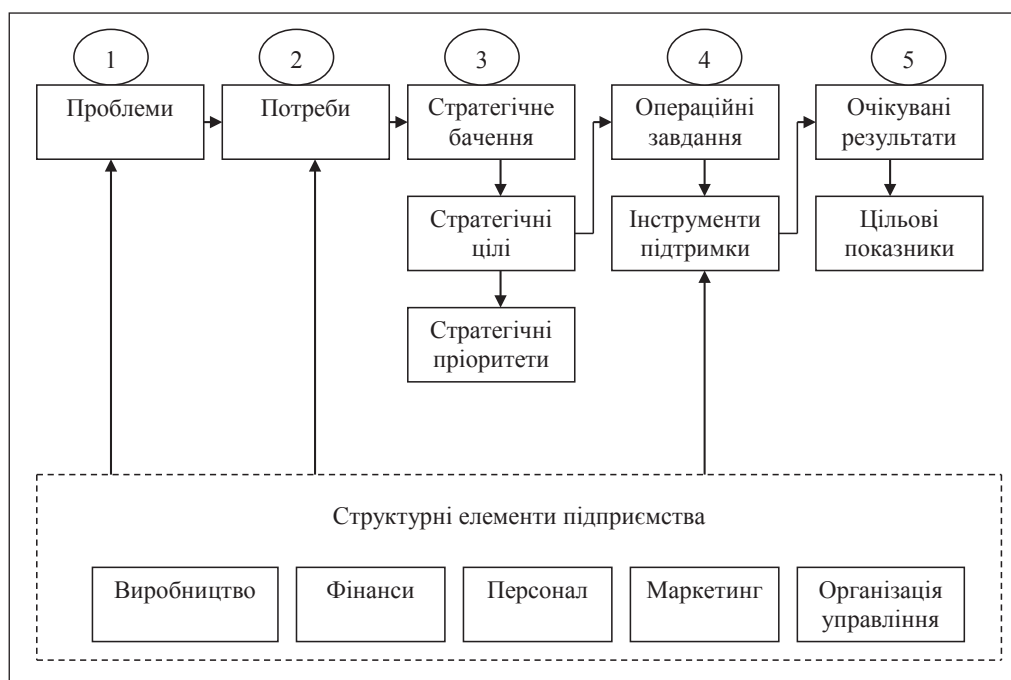

Рис. 3. Логіка формування та реалізації стратегії розвитку підприємства

Джерело: модифіковано автором на основі [15, с. 3]

виток підприємства як процес спрямованої законодавчої зміни стану підприємства, що залежить від інноваційного потенціалу цього підприємства та джерелом якого є інновації, що створюють якісно нові можливості для подальшої діяльності підприємства на ринку шляхом реалізації вміння знаходити та в результаті винаходів [18, с. 256].

Опираючись на наведені вище теоретичні викладки, ми вважаємо, що інноваційний розвиток підприємства, взагалі можливість здійснення цього процесу безпосередньо залежить від ефективності та повноти використання інноваційного потенціалу.

Підтверджуючи нашу думку, Т.М. Тисько говорить про те, що ступінь використання інноваційного потенціалу визначає інноваційні можливості підприємства та його здатність сприймати нововведення [19, с. 56].

Досить ґрунтовно інноваційний потенціал визначив І.В. Юхновський, який характеризує означену дефініцію як складник економічного потенціалу, який містить систему ресурсів, здібностей та можливостей, що забезпечують здатність здійснювати інноваційну діяльність, упровадження досягнень НТП, розроблення та реалізацію нововведень та підтримку інноваційного процесу, дають змогу перейти в якісно новий стан розвитку для досягнення конкурентоспроможності економіки [20, с. 161].

Оригінальною й цікавою є думка члена-кореспондента НААН України С.А. Володіна та О.І. Чекамової про те, що в основі інноваційного потенціалу лежать творчі здібності для розвитку пріоритетних напрямів підприємства, стимулювання створення і просування необхідних ринку науково-технічних розробок [21, с. 67]. Автори акцентували увагу на

науково-інноваційному потенціалі створення нової продукції, але для нашого дослідження доцільно розглядати схильність до інноваційного розвитку підприємства у цілому, тому ресурсний підхід до визначення інноваційного потенціалу, який передбачає використання наявних ресурсів підприємства, є в даному разі оптимальним.

Отже, проведе дослідження сутності розвитку підприємства, характеристика таких форм його прояву, як економічний, стратегічний та інноваційний розвиток підприємства, дає змогу автору сформулювати власне трактування наукової категорії «розвиток підприємства» як процесу трансформації сьогочасного стану підприємства до нового якісного функціонування шляхом економічних, стратегічних та інноваційних перетворень через реконструкцію усіх бізнес-процесів підприємства для підвищення ефективності діяльності та вдосконалення управлінської організації.

Висновки. У ході дослідження проведено аналіз сутності розвитку підприємства, охарактеризовано форми його прояву – економічний, стратегічний та інноваційний розвиток. Запропоновано власне визначення дефініції розвитку підприємства, яке відрізняється від інших теоретичних трактувань цього поняття посиленням ролі стратегії розвитку через використання інноваційного потенціалу підприємства для реконструкції бізнес-процесів підприємства.

Подальшого дослідження потребують ідентифікація факторів, що впливають на розвиток підприємства, визначення сукупності забезпечення успішного розвитку та методичних підходів до управління об'єктом дослідження.

Список літератури:

1. Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. В.І. Шинкарук ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
2. Лебедев С.А. Философия науки: словарь философских терминов / С.А. Лебедев ; 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Академический Проект, 2006. – 320 с.
3. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедуори. – М., 1994. – 680 с.
4. Янковець Т.М., Нагорна Ю.А. Теоретичні аспекти розвитку підприємств у сучасних умовах / Т.М. Янковець, Ю.А. Нагорна // Вісник КНУТД. – 2015. – № 2(85). – С. 108–113.
5. Лігоненко Л.О. Розвиток підприємства: відмітні характеристики та типологія / Л.О. Лігоненко // ScienceRise. – 2015. – № 5/3(10). – С. 57–61.
6. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 1 / За ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
7. Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість : [монографічний збірник] / За ред. акад. НАН України В.М. Гесця, чл.-кор. НАН України А.А. Гриценка ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2016. – 240 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/sc/2.pdf>.
8. Богацька Н.М. Особливості економічного розвитку підприємства / Н.М. Богацька, М.В. Сімакович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jurnal.org/articles/2014/ekon71.html>.
9. Потенціал підприємства: формування та використання : [підручник] / Н.В. Касьянова [та ін.] ; 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 248 с.
10. Суліма Н.М., Степасюк Л.М., Величко О.В. Економіка і фінанси підприємства : [підручник] / Н.М. Суліма, Л.М. Степасюк, О.В. Величко. – К. : КОМПРИНТ, 2015. – 466 с.
11. Залуцький В.П. Сутність соціально-економічного розвитку машинобудівних підприємств: методи та принципи їх забезпечення / В.П. Залуцький // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11. – С. 163–169.
12. Дакус А.В., Сімченко Н.О. Економічний розвиток підприємства сутність та визначення / А.В. Дакус, Н.О. Сімченко // Актуальні проблеми економіки та управління. – 2012. – Вип. 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-3.pdf>.
13. Горіна Г.О. Діалектика поняття «розвиток підприємства» / Г.О. Горіна // Причорноморські економічні студії. – 2016. – № 8. – С. 123–127.
14. Саух І. Оцінка наукових підходів до трактування сутності стратегії підприємства та її змістовні характеристики / І. Саух / Socio-Economic Problems and the State. – 2016. – № 14(1). – С. 145–151.
15. Стратегія розвитку підприємництва: експертне бачення / Л. Чорній [та ін.] / Центр громадських ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cehrin.org.ua/chrin-ngo/wp-content/uploads/2015/01>.
16. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / С.М. Ілляшенко. – Суми : Університетська книга, 2003. – 278 с.
17. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення : [монографія] / Н. Чухрай. – Львів : Львівська політехніка, 2002. – 316 с.
18. Найдюк В.С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств / В.С. Найдюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 251–263.
19. Тисько Т.М. Інноваційний потенціал підприємства як основа його розвитку / Т.М. Тисько // Приазовський економічний вісник. – 2017. – № 3(03). – С. 54–58.
20. Юхновський І.В. Сутність та структура інноваційно-інвестиційного потенціалу економіки: основні підходи та напрями формування / І.В. Юхновський // Український соціум. – 2010. – № 2. – С. 159–171.
21. Володін С.А., Чекамова О.І. Теоретичні засади формування і реалізації інноваційного потенціалу в розвитку економіки / С.А. Володін, О.І. Чекамова // Економіка АПК. – 2017. – № 5. – С. 65–72.